

Рудченко Є. Д.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3991-7127>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОМАШНЬОЇ ПРАЦІ: ЗМІНИ В ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Публікацію присвячено дослідженню питання праці домашніх працівників за Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників». У статті проаналізовано поняття «домашній працівник», «домашня праця», «домогосподарство», визначено їхні особливості, розмежовано категорії домашньої праці та надомної й дистанційної роботи. Розглянуто права і гарантії, які надають працівникові за національним законодавством та Конвенцією МОП № 189, опрацьовано положення трудового законодавства щодо специфіки укладення трудових договорів з домашніми працівниками, сторін такого договору. Виокремлено проблеми вказаного Закону, про які зазначали профільні Комітети Верховної Ради України на стадії опрацювання законопроекту, зокрема відсутність Закону про ратифікацію Конвенції МОП № 189. Досліджено рішення Суду ЄС стосовно важливості дотримання права домашніх працівників на доступ до виплат соціального забезпечення. Зроблено висновок, що імплементація положень про домашню працю в національне законодавство свідчить про послідовне дотримання Україною зобов'язань у сфері прав людини та є прогресивним кроком на шляху вступу до ЄС.

Ключові слова: домашній працівник, домогосподарство, міжнародні стандарти праці, гарантування прав, соціальний захист.

25 квітня 2024 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників» № 3680-IX (далі – Закон № 3680-IX), яким в українському

законодавстві закріплюється категорія домашніх працівників та особливості їхнього працевлаштування¹. Такий крок засвідчує імплементацію в українське законодавство міжнародних стандартів, що стосуються трудових відносин, зокрема конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці (далі – МОП), в умовах глобалізації світової економіки².

У Преамбулі до Конвенції МОП № 189 від 16.06.2011 про домашніх працівників (далі – Конвенція № 189) зазначено, що домашня праця продовжує недооцінюватися та бути непомітною, хоча внесок домашніх працівників включає збільшення можливостей оплачуваної роботи для працівників із сімейними обов’язками, розширення можливостей для догляду за старшим населенням, дітьми й особами з інвалідністю, а також значні перекази доходів між країнами й усередині них³. Тобто актуальність належного врегулювання праці домашніх працівників на міжнародному та національному рівнях зумовлена не лише необхідністю захисту прав й інтересів таких працівників при виконанні ними трудової функції, а й факторами, які забезпечують ефективне функціонування економіки⁴. Проте загальні трудові стандарти в цілому не можуть задовольнити особливі умови праці домашніх працівників, тому важливо виокремлювати спеціальні, щоби забезпечити працівникам гідну працю з дотриманням усіх прав і гарантій.

Таким чином, практичне значення досліджуваного питання пов’язане з тим, що сьогодні домашні працівники, кількість яких в Україні та світі є значною⁵, не тільки повинні мати закріплені законодавчо належний рівень соціального забезпечення, гарантії своїх прав та державний захист від

¹ Верховна Рада України, *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників*, Закон України 3680-IX, ухвалено 25 квітня 2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3680-20#top>.

² Марія Наньєва, «Правове регулювання надомної та дистанційної праці», *Juris Europensis Scientia*, № 3 (2021): 51, http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2021/13.pdf.

³ Міжнародна організація праці, *Конвенція про домашніх працівників № 189*, ухвалено 1 червня 2011, Преамбула, https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C189.

⁴ Верховна Рада України, *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників*, Пояснювальна записка до Проекту Закону 5695, зареєстровано 23 червня 2021: 1, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335.

⁵ У середньому по країнах частка домашнього персоналу складає від 4% до 12% від загального числа найманих працівників. За даними Державної служби статистики України налічується 162 тис. працівників, які надають побутові та персональні послуги в сім’ях – Пояснювальна записка до Проекту Закону 5695, 1.

дискримінації, насильства, домагань, що можуть порушувати їхню честь і гідність, а й мати можливість скористатися цими правами повною мірою. Залучення працівника до домашнього господарства не повинно бути підставою для недотримання вимог законодавства щодо забезпечення належних умов праці. При цьому варто пам'ятати, що домашня праця не є тотожною надомній чи дистанційній.

Метою статті є визначення слабкостей і переваг наявного правового регулювання домашньої праці в Україні, зокрема, за Законом № 3680-IX та закріплених у ньому прав і гарантій, які надаються таким працівникам, обов'язків держави для забезпечення ефективного сприяння й захисту прав домашніх працівників.

Окремі частини зазначеної теми було розглянуто такими вченими, як: А. Бартків, О. Погорелова, Н. Вапнярчук, М. Наньєва, О. Ярошенко, В. Юровська, Г. Городецька та ін. Проте не вивченими залишаються доцільність внесення змін в сучасне українське право щодо домашньої праці та особливості її правового регулювання.

Закон № 3680-IX визначає, що домашньою працею є робота, яка виконується для домогосподарства за трудовим договором (ч. 2 ст. 173-2 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) відповідно до запропонованих змін) регулярно та більше 40 год на місяць (що впливає зі змісту ч. 3 ст. 173-2 КЗпП)⁶. Конвенція № 189 закріплює подібну дефініцію: домашня праця означає роботу, яка виконується в домогосподарстві чи домогосподарствах (п. «а» ст. 1)⁷. Хоча Закон № 3680-IX надає ширше визначення поняття «домашня праця», залишається невирішеним питання, що саме є домашньою працею в розумінні законодавця. Наприклад, Трудовим кодексом штату Каліфорнія (§ 1451, пп. (а)(1), (а)(2)) визначено, що домашня праця означає послуги, пов'язані з доглядом за особами в приватних домогосподарствах, обслуговуванням таких домогосподарств чи

⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників.

⁷ Конвенція про домашніх працівників № 189, п. «а» ст. 1.

їхніх приміщень, зокрема догляд за дітьми, людьми з обмеженими можливостями, хворими або людьми похилого віку (але не в установах, що надають харчування чи житло разом з медичним доглядом), прибирання⁸, приготування їжі, садівництво та інші види хатньої роботи, не пов'язаної з комерційною діяльністю⁹.

Варто також зазначити, що потрібно розмежовувати поняття «дистанційна робота», «надомна робота», «домашня праця», оскільки це окремі форми виконання працівником трудової функції, які. Перші дві форми зайнятості є т.зв. «атиповими», оскільки передбачають віддалене виконання працівником роботи – поза межами місцезнаходження роботодавця. Дистанційна робота – це зайнятість працівника поза межами традиційного робочого місця у приміщеннях роботодавця, що передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій, гнучкі соціально-трудові відносини¹⁰, непідпорядкування працівника правилам внутрішнього трудового розпорядку роботодавця, тощо (згідно зі ст. 60² КЗпП)¹¹.

Надомна робота визначається як форма організації праці, за якої робота виконується працівником у визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, поза виробничими чи робочими приміщеннями роботодавця (ч. 1 ст. 60¹ КЗпП)¹² «у тому числі в режимі on-line із застосуванням сучасних засобів та видів телекомунікацій»¹³. Натомість домашня праця, як буде зазначено далі,

⁸ *California Labor Code*, Current as of January 1, 2023, § 1451, пп. (a)(1), (a)(2), <https://codes.findlaw.com/ca/labor-code/lab-sect-1451/>.

⁹ The National Assembly of Socialist Republic of Vietnam, *Labor Code*, Law No. 45/2019/QH14 dated November 20, 2019, Art. 161(1), <https://lawnet.vn/en/vb/Law-45-2019-QH14-Labor-Code-69822.html>.

¹⁰ Ганна Герасименко, «Дистанційна зайнятість як феномен соціально-трудоових відносин», *Інноваційна економіка* 7–8 (2018): 93, <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/320/382>; Анатолій Колот, «Трансформація інституту зайнятості як складова глобальних змін у соціально-трудоовій сфері», *Україна: аспекти праці. Зайнятість населення та безробіття* 8 (2009): 6, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2009_8_3.

¹¹ Верховна Рада України, *Кодекс законів про працю України*, Закон України 322-08, ухвалено 23 липня 1996, ст. 60², <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n1571>.

¹² *Кодекс законів про працю України*, ч. 1 ст. 60¹.

¹³ Аліна Ділігул, «До проблеми визначення поняття надомна праця», *Прикарпатський юридичний вісник* 2, № 1 (22) (2018): 87, http://pjuv.nuoua.od.ua/v1-2_2018/15.pdf.

виконується для і в домогосподарстві, членом якого є роботодавець, за визначеною адресою в приміщеннях роботодавця з особливим порядком обліку робочого часу та ін.

Режим домашньої праці встановлюється за трудовим договором, який укладається в письмовій формі між роботодавцем-фізичною особою й працівником та є підставою для допуску домашнього працівника до роботи після повідомлення роботодавцем центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, про прийняття домашнього працівника на роботу (чч. 2, 3 ст. 173³ КЗпП)¹⁴. Проте спершу варто визначити сторін такого договору.

Відповідно до абз. 2 ч. 4 ст. 173² КЗпП роботодавець – це фізична особа, яка є одним із членів домогосподарства та з якою домашній працівник уклав трудовий договір. Конвенція № 189 ніяким чином не визначає роботодавця домашнього працівника, лише акцентуючи в п. (а) ст. 1 увагу, що робота виконується в або для домогосподарства (домогосподарств)¹⁵. Натомість, спираючись на Конвенцію № 189, держави на рівні національного законодавства визначають, що роботодавцем може бути все домогосподарство, представник-фізична особа або агентство охорони здоров'я¹⁶. Оскільки Закон № 3680-ІХ визнає домогосподарством сукупність осіб, які спільно проживають в одному жиллому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти (абз. 1 ч. 4 ст. 173² КЗпП)¹⁷, а роботодавцем – члена цього домогосподарства, роботодавцями працівника не можуть бути особи без прив'язки до домашнього господарства.

¹⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників.

¹⁵ Конвенція про домашніх працівників № 189, п. (а) ст. 1.

¹⁶ Наталія Мокрицька, «Члени домашнього господарства: проблеми визначення правового статусу», *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» ДВНЗ «УжНУ»* 6 (2022): 123, <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/60645/1/273553-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-630355-1-10-20230205.pdf>.

¹⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників.

Тобто Закон № 3680-IX «акцентує увагу на обслуговуванні домашнього господарства як спільноти людей, які разом проживають в одному житловому приміщенні або його частині»¹⁸, що є перевагою українського законодавства, оскільки завданням домашнього працівника є саме виконання роботи, необхідної для забезпечення роботодавця та / або його родини та підтримання домогосподарства.

Домашнім працівником є фізична особа, яка виконує домашню працю у межах трудових відносин з роботодавцем (ч. 1 ст. 173² КЗпП). Додатково Законом № 3680-IX у ч. 4 вказаної статті зазначено, що не допускається прийняття на роботу домашнім працівником особи, яка не досягла 16-річного віку¹⁹. Подібне визначення поняття «домашній працівник» наведено і в Конвенції № 189 (п. (b) ст. 1). Більш повна дефініція міститься, наприклад, у пп. (b)(1), (b)(2) § 1451 Трудового кодексу штату Каліфорнія: «домашній працівник» означає особу, яка виконує домашню працю, і включає в себе працівників, що проживають в будинку, та особистих помічників, проте не включає будь-яку особу, яка є батьками, чоловіком, дружиною, дитиною роботодавця, особу віком до 18 років, яка працює нянею для неповнолітньої дитини роботодавця, особу, яка працює в ліцензованому медичному закладі, тощо²⁰. Український законодавець не вживає займенник «будь-яка» фізична особа, характеризуючи домашнього працівника, тому доцільно було би передбачити в КЗпП також інші критерії, окрім віку, які визначали особу такого працівника.

Загальні вимоги щодо форми трудового договору передбачені ст. 24 КЗпП, п. 6 ч. 1 якої вимагається, що при укладенні трудового договору з фізичною особою трудовий договір обов'язково укладається в письмовій формі²¹. Окрім цього, Законом № 3680-IX вносяться зміни, за якими письмова форма трудового договору обов'язкова при укладенні трудового договору з

¹⁸ Мокрицька, «Члени домашнього господарства: проблеми визначення правового статусу», 123-124.

¹⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників.

²⁰ California Labor Code, § 1451, пп. (b)(1), (b)(2).

²¹ Кодекс законів про працю України, п. 6 ч. 1 ст. 24.

домашнім працівником (п. 6³ ч. 1 ст. 24, ч. 3 ст. 173³ КЗпП). Трудовий договір повинен містити контактні дані сторін, відомості про місце роботи, дату початку дії трудового договору й строк його дії, якщо договір строковий, вичерпний опис виду і характер роботи, умови оплати праці, тривалість робочого часу, часу відпочинку та умови надання щорічної оплачуваної відпустки, порядок залучення до надурочних робіт, роботи у неробочі, вихідні, святкові дні, а також може бути передбачено додаткові права, гарантії, пільги та взаємні зобов'язання сторін (чч. 4, 5 ст. 173³ КЗпП)²².

Хоча запропоновані зміни не суперечать положенням Конвенції № 189, відповідно до її ст. 7 у трудовому договорі також мають бути відомості про забезпечення харчуванням та житлом, якщо вони надаються, тривалість випробувального терміну, якщо такий передбачений, та припинення трудових відносин включно зі строком повідомлення з боку будь-якої зі сторін²³. Про необхідність максимального врахування положень ст. 7 Конвенції № 189 зазначав Комітет Верховної Ради України (далі – ВР) з питань інтеграції України до Європейського Союзу у своєму висновку щодо проєкту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників» (реєстр. № 5695 від 23.06.2021)²⁴, тому було визначено умови надання житла домашньому працівникові у ст. 173⁴ КЗпП, а щодо порядку припинення трудового договору – ст. 173⁶ КЗпП.

Отже, як український законодавець, так і Конвенція № 189 звертають особливу увагу на питання прав і гарантій, які надаються домашньому працівникові під час виконання ним трудової функції в домогосподарстві, а також обов'язків держави щодо сприяння та захисту прав людини всіх домашніх працівників.

²² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників.

²³ Конвенція про домашніх працівників № 189, ст. 7.

²⁴ Комітет Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу, Висновок щодо проєкту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників» (реєстр. № 5695 від 23.06.2021 р., н.д. І. Констанкевич та інші): 6, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335.

Відповідно до ч. 1 ст. 173³ КЗпП домашні працівники користуються всіма трудовими правами та гарантіями, передбаченими законодавством про працю, у тому числі на безпечні та здорові умови праці, створення яких покладається на сторони трудового договору (ч. 2 ст. 153 КЗпП). Законодавець передбачив, що домашній працівник має право відмовитися від виконання важких робіт, робіт із шкідливими чи небезпечними умовами праці (ч. 2 ст. 153 КЗпП); неповнолітні домашні працівники мають право встановлювати тривалість роботи з урахуванням часу, необхідного для здобуття освіти (ч. 9 ст. 173³ КЗпП); домашньому працівнику має бути забезпечена повага до його честі та гідності, невтручання в його особисте життя (ч. 4 ст. 173⁴ КЗпП), а в разі вчинення стосовно нього членом домогосподарства винних дій, які посягають на честь чи гідність домашнього працівника, або втручання в його особисте життя він має право на одностороннє розірвання трудового договору (ч. 6 ст. 173⁶ КЗпП)²⁵; тощо.

На домашніх працівників поширюються загальні положення щодо тривалості робочого часу з урахуванням особливостей, встановлених запропонованими змінами. Зокрема, для такого працівника допускається запровадження підсумованого обліку робочого часу з тим, щоб тривалість робочого часу за місячний обліковий період не перевищувала нормального числа робочих годин (ч. 2 ст. 173⁵ КЗпП); домашній працівник має право поділити робочий день на частини так, щоб загальна тривалість робочого часу не перевищувала його щоденної нормальної тривалості (ч. 5 ст. 173⁵ КЗпП); трудовим договором можуть передбачатися оплачувані періоди очікування, під час яких домашній працівник не може розпоряджатися своїм часом на власний розсуд у зв'язку з необхідністю бути готовим до виконання за дорученням роботодавця передбачених договором трудових обов'язків (чч. 6-8 ст. 173⁵ КЗпП). Працівнику гарантується час відпочинку та вибір місця для його проведення у вільний від роботи час чи в період відпустки, проте п. 5 ч. 2 ст. 71 КЗпП закріплюється, що залучення домашнього

²⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників.

працівника до роботи у вихідні дні допускається для виконання невідкладних робіт, передбачених трудовим договором, невиконання яких загрожує життю чи здоров'ю члена домогосподарства, або в інших виняткових випадках, визначених трудовим договором, які не могли бути передбачені завчасно²⁶.

Зазначені норми певною мірою повторюють текст Конвенції № 189 щодо оплати праці домашніх працівників, їх права на безпечне й здорове робоче середовище, захист від жорстокого поводження, переслідувань і насильства, щотижневий відпочинок, доступ до судів для забезпечення дотримання національних законів і правил щодо захисту домашніх працівників, тощо²⁷. Тобто Закон № 3680-IX встановлює досить високий рівень захисту прав та інтересів домашніх працівників.

Яскравим прикладом необхідності дотримання прав і гарантій домашніх працівників є рішення Суду ЄС від 24.02.2022 у справі CJ v. Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS), яким було встановлено непряму дискримінацію за ознакою статі у праві на доступ до виплат соціального забезпечення. Заявниця, яка була зареєстрована домашнім робітником, подала заявку до Загального фонду соціального страхування Іспанії для отримання допомоги під час безробіття, але її запит було відхилено, оскільки програма соціального забезпечення для домашніх робітників не передбачала захисту на випадок безробіття. Іспанський адміністративний суд, який розглядав цю справу, зазначив, що таке положення ставить домашніх робітників у скрутне становище у випадку вимушеного безробіття та має значний гендерний вплив, оскільки ця категорія складається майже виключно з жінок. Суд ЄС вказав, що виключення з соціального забезпечення може поставити жінок-працівниць в особливо не вигідне становище порівняно з чоловіками, оскільки вони становлять 95,53% від загальної кількості домашніх працівників в Іспанії²⁸.

²⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників.

²⁷ Конвенція про домашніх працівників № 189.

²⁸ Court of Justice of the European Union (Third Chamber), Judgment of The Court, Case C-389/20, 24 February 2022,

Це рішення є важливим, оскільки демонструє, що відтепер держави не можуть спиратися на особливість трудових відносин між роботодавцем і домашнім працівником як виправдання для позбавлення таких працівників трудових прав і соціального захисту²⁹. За Конвенцією № 189 держави зобов'язані вживати заходів щодо домашніх працівників для поваги, заохочення та реалізації основних принципів і прав у сфері праці, зокрема, на справедливі умови найму, гідні умови праці, забезпечення рівного ставлення до працівників загалом щодо нормальних робочих годин, відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки відповідно до національних законів, тощо³⁰.

Хоча Законом № 3680-IX врегульовано питання домашньої праці в українському законодавстві, спираючись на Конвенцію № 189, Україною цю Конвенцію досі не ратифіковано. На сайті Міністерства економіки України можна знайти текст та пояснювальну записку до проекту Закону України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про домашніх працівників № 189» від 01.12.2020. Зокрема, вказується, що зазначений проект необхідний через специфіку праці домашніх працівників, яка передбачає окрім загальних, ще й спеціальні режими робочого часу та відпочинку, належне врегулювання питання щодо нерозголошення домашнім працівником конфіденційної інформації про членів домашнього господарства, тощо. Прийняття цього проекту пов'язують із зобов'язаннями України перед Радою Європи, що свідчитиме про послідовне дотримання Україною зобов'язань у сфері захисту прав й основоположних свобод людини, забезпечить впровадження найновітніших норм і стандартів міжнародного права щодо праці домашніх працівників в національне законодавство³¹.

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=254589&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=703884>.

²⁹ Elisa Chiericato, «The first CJEU decision on domestic workers: the role of EU equality law in challenging unjustified exclusions from labour rights and social protections», *European Law Blog*, 8 March 2022, <https://www.europeanlawblog.eu/2022/03/08/the-first-cjeu-decision-on-domestic-workers-the-role-of-eu-equality-law-in-challenging-unjustified-exclusions-from-labour-rights-and-social-protections>.

³⁰ Конвенція про домашніх працівників № 189.

³¹ Міністерство економіки України, *Проект Закону України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про домашніх працівників № 189»*, 1 грудня 2020,

Комітет ВР з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів у своєму висновку від 22.09.2021 щодо проектів законів України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників (реєстр. № 5695) та про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників (реєстр. № 5695-1) зазначив, що розгляд законопроекту за реєстр. № 5695 має відбуватися одночасно з проектом закону про ратифікацію Конвенції № 189, оскільки він спрямований на імплементацію положень зазначеної Конвенції в українське законодавство³². Проте наразі не зареєстровано жодного законопроекту з метою ратифікації Конвенції № 189 (за даними Офіційного вебпорталу ВР³³), що можна вважати однією з проблем теперішнього правового регулювання праці домашніх працівників, адже Конвенція є «міжнародним взірцем правової регламентації відносин домашньої праці у сфері трудового права та окреслила в цілому правовий статус такого роботодавця»³⁴.

Серед недоліків Закону № 3680-IX, про які зазначалося при його розгляді, а зрештою не було враховано, також виділяють право працівника визначати умови проживання в домогосподарстві, захист від примусового залишення в домогосподарстві в період свого часу відпочинку, передбачену підставу для припинення трудового договору з ініціативи роботодавця у випадку вчинення домашнім працівником винних дій, які завдали або могли завдати шкоди життю чи здоров'ю члена домогосподарства, компетенція

<https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=5625942e-d97a-439e-a7c9-2c35900155f1&lang=uk-UA&title=ProktZakonuUkrainiProRatifikatsiiuKonventsiiMizhnarodnoiOrganizatsiiPratsiProDomashnikhPratsivnikiv189->

³² Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, *Висновок щодо проектів законів України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників (реєстр. № 5695) та про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників (реєстр. № 5695-1)*, 22 вересня 2021: 3, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335.

³³ Результати пошуку законопроектів, зареєстрованих Верховною Радою України, *Офіційний портал Верховної Ради України*, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResults>.

³⁴ Мокрицька, «Члени домашнього господарства: проблеми визначення правового статусу», 122.

щодо оцінки яких належить правоохоронним органам та суду і потребує застосування відповідної процедури³⁵.

Окрему увагу варто приділити тому, що змінами передбачено добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування домашніх працівників (ч. 8 ст. 173³ КЗпП), ураховуючи страхування на випадок безробіття (ч. 1 ст. 4 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 № 1533-III), пенсійне страхування (п. 1 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV), сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (абз. 6 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI), страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку (ч. 1 ст. 11, п. 1 ч. 1 ст. 29 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV)³⁶.

Зазначені положення не узгоджуються з принципами обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту), та рівноправності застрахованих осіб щодо виконання обов'язків стосовно сплати страхових внесків, унеможливають зарахування періоду, за який єдиний внесок не сплачується, до страхового стажу, необхідного для призначення пенсії та інших страхових виплат³⁷. Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від їх форм власності та господарювання, а також у фізичних осіб (п. 1 ч. 1 ст. 7 Основ законодавства України про

³⁵ Головне науково-експертне управління Верховної Ради України, *Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників»*, 1 жовтня 2021: 1, https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335.

³⁶ *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників*.

³⁷ *Висновок щодо проектів законів України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників (реєстр. № 5695) та про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників (реєстр. № 5695-1), 2.*

загальнообов'язкове державне соціальне страхування)³⁸. Головне науково-експертне управління ВР у висновку на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників» від 01.10.2021 вказало, що такі зміни не є доцільними, оскільки ч. 2 ст. 173³ КЗпП передбачає укладення з домашніми працівниками трудового договору³⁹.

Утім, завдяки прийняттю Закону № 3680-IX відбувається імплементація положень Конвенції № 189, оновлення трудового законодавства відповідно до сучасних викликів економіки, виконання Україною зобов'язань у сфері захисту прав й основоположних свобод людини. Варто додати, що Закон № 3680-IX також свідчить про дотримання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014, зокрема предмет його правового регулювання охоплюється положеннями глави 21 «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» та Додатку XL⁴⁰. У контексті процесу вступу України до Європейського Союзу (далі – ЄС) Закон № 3680-IX виводить українське законодавство на високий рівень, новаторський, оскільки в ЄС відсутнє спеціальне регулювання щодо укладення трудового договору з домашніми працівниками спеціальні акти щодо регулювання робочого часу домашніх працівників, тощо⁴¹.

Висновки. Робота, пов'язана з доглядом домашнього господарства – незалежно від того, виконується вона оплачуваним найманим працівником

³⁸ Верховна Рада України, *Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування*, Закон України 16/98-ВР, ухвалено 14 січня 1998, п. 1 ч. 1 ст. 7, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#n54>.

³⁹ *Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників»*, 4.

⁴⁰ Верховна Рада України, *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони*, Закон України 1678-VII, ратифіковано 16 вересня 2014, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

⁴¹ *Висновок щодо проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників»* (реєстр. № 5695 від 23.06.2021 р., н.д. І. Констанкевич та інші), 3-4.

або членом домашнього господарства в рамках сімейних обов'язків, необхідна для ефективного функціонування економіки⁴². Законом № 3680-IX внесено зміни щодо особливості використання праці домашніх працівників, робота яких пов'язана з безпосереднім обслуговуванням домашнього господарства, майна членів домашнього господарства.

Головним позитивним наслідком прийняття вказаного нормативно-правового акта є детінізація домашніх працівників, а також підвищення рівня їх соціальної захищеності. Окрім прямих вимог, що висуваються сторонам для укладення трудового договору, закріплення загальних та спеціальних прав і гарантій для домашніх працівників, Закон № 3680-IX дозволить забезпечити на законодавчому рівні жінкам, які виконують домашню працю в межах трудових відносин, захист від гендерної дискримінації в трудових правовідносинах, адже за даними Міжнародної організації праці, частка жінок серед домашніх працівників становить близько 80%⁴³.

Встановлення правового регулювання домашньої праці на національному рівні свідчить не лише про дотримання основоположних прав і свобод людини, зобов'язань України в міжнародному співтоваристві, а й гарантування прав домашніх працівників у сфері соціального захисту, яке не може порушуватися з обґрунтуванням «особливості» трудових відносин між роботодавцем і домашнім працівником.

Список використаних джерел

- California Labor Code*. Current as of January 1, 2023.
<https://codes.findlaw.com/ca/labor-code/lab-sect-1451/>.
- Chieregato, Elisa. «The first CJEU decision on domestic workers: the role of EU equality law in challenging unjustified exclusions from labor rights and social protections». *European Law Blog*. 8 March 2022.
<https://www.europeanlawblog.eu/2022/03/08/the-first-cjeu-decision-on->

⁴² Пояснювальна записка до Проекту Закону 5695, 1.

⁴³ Пояснювальна записка до Проекту Закону 5695, 2.

domestic-workers-the-role-of-eu-equality-law-in-challenging-unjustified-exclusions-from-labour-rights-and-social-protections.

Court of Justice of the European Union (Third Chamber). Judgment of The Court. Case C-389/20. February 24, 2022. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=254589&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=703884>.

The National Assembly of Socialist Republic of Vietnam. *Labor Code*. Law No. 45/2019/QH14 dated November 20, 2019. <https://lawnet.vn/en/vb/Law-45-2019-QH14-Labor-Code-69822.html>.

Верховна Рада України. *Кодекс законів про працю України*. Закон України 322-08. Ухвалено 23 липня 1996. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n1571>.

Верховна Рада України. *Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування*. Закон України 16/98-ВР. Ухвалено 14 січня 1998. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#n54>.

Верховна Рада України. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників*. Пояснювальна записка до Проекту Закону 5695. Зареєстровано 23 червня 2021: 1-2. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335.

Верховна Рада України. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників*. Закон України 3680-IX. Ухвалено 25 квітня 2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3680-20#Text>.

Верховна Рада України. *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони*. Закон України 1678-VII. Ратифіковано 16 вересня 2014. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

- Герасименко, Ганна. «Дистанційна зайнятість як феномен соціально-трудових відносин». *Інноваційна економіка* 7–8 (2018): 93.
<http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/320/382>.
- Головне науково-експертне управління Верховної Ради України. *Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників»*. 1 жовтня 2021: 1, 4. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335.
- Ділігул, Аліна. «До проблеми визначення поняття надомна праця». *Прикарпатський юридичний вісник* 2, № 1 (22) (2018): 87.
http://pjuv.nuoua.od.ua/v1-2_2018/15.pdf.
- Колот, Анатолій. «Трансформація інституту зайнятості як складова глобальних змін у соціально-трудої сфері». *Україна: аспекти праці. Зайнятість населення та безробіття* 8 (2009): 6.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2009_8_3.
- Комітет Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу. *Висновок щодо проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників»* (реєстр. № 5695 від 23.06.2021 р., н.д. І. Констанкевич та інші): 3-4, 6.
https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335.
- Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. *Висновок щодо проектів законів України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників (реєстр. № 5695) та про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників (реєстр. № 5695-1)*. 22 вересня 2021: 2-3.
https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335.
- Міжнародна організація праці. *Конвенція про домашніх працівників № 189*. Ухвалено 1 червня 2011.

https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::p12100_ILO_CODE:C189.

Міністерство економіки України. *Проект Закону України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про домашніх працівників № 189»*. 1 грудня 2020. <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=5625942e-d97a-439e-a7c9-2c35900155f1&lang=uk-UA&title=ProktZakonuUkrainiProRatifikatsiiuKonventsiiMizhnarodnoiOrgанизatsiiPratsiProDomashnikhPratsivnikov189->.

Мокрицька, Наталія. «Члени домашнього господарства: проблеми визначення правового статусу». *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» ДВНЗ «УжНУ»* 6 (2022): 122-4. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/60645/1/273553-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-630355-1-10-20230205.pdf>.

Наньєва, Марія. «Правове регулювання надомної та дистанційної праці». *Juris Europensis Scientia* № 3 (2021): 51. http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2021/13.pdf.

Результати пошуку законопроектів, зареєстрованих Верховною Радою України. *Офіційний портал Верховної Ради України*. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResults>.

References

California Labor Code. Current as of January 1, 2023. <https://codes.findlaw.com/ca/labor-code/lab-sect-1451/>.

Chieregato, Elisa. «The first CJEU decision on domestic workers: the role of EU equality law in challenging unjustified exclusions from labor rights and social protections». *European Law Blog*. 8 March 2022. <https://www.europeanlawblog.eu/2022/03/08/the-first-cjeu-decision-on-domestic-workers-the-role-of-eu-equality-law-in-challenging-unjustified-exclusions-from-labour-rights-and-social-protections>.

Court of Justice of the European Union (Third Chamber). Judgment of The Court.
Case C-389/20. February 24, 2022.
<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=254589&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=703884>.

Dilihul, Alina. "The Problem of Definition of Homework." *Subcarpathian Law Herald* 2, no. 1 (22) (2018): 87. http://pjbv.nuoua.od.ua/v1-2_2018/15.pdf [in Ukrainian].

Herasymenko, Hanna. "Remote Employment as a Phenomen of Social and Labor Relations." *Innovative Economy* 7–8 (2018): 93. <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/320/382> [in Ukrainian].

Holovne naukovo-ekspertne upravlinnia Verkhovnoi Rady Ukrainy. *Vysnovok na projekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo rehuliuvannia pratsi domashnikh pratsivnykiv»*. October 1, 2021: 1, 4. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335 [in Ukrainian].

International Labor Organization. *Domestic Workers Convention No. 189*. Adopted June 1, 2011. https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::p12100_ILO_CODE:C189.

Kolot, Anatoliiy. "Transformatsiia instytutu zainiatosti yak skladova hlobalnykh zmin u sotsialno-trudovii sferi." *Ukraina: aspekty pratsi. Zainiatist naseleattia ta bezrobittia* 8 (2009): 6. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2009_8_3 [in Ukrainian].

Komitet Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu. *Vysnovok shchodo proiektu Zakonu «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo rehuliuvannia pratsi domashnikh pratsivnykiv»* (reg. № 5695 vid 23.06.2021 r., n.d. I. Konstankevych ta inshi): 3-4, 6.

https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335 [in Ukrainian].

Komitet Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan sotsialnoi polityky ta zakhystu prav veteraniv. *Vysnovok shchodo proektiv zakoniv Ukrainy pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo rehuliuвання pratsi domashnikh pratsivnykiv (reiestr. № 5695) ta pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo rehuliuвання pratsi domashnikh pratsivnykiv (reiestr. № 5695-1)*. Semptember 22, 2021: 2-3. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335 [in Ukrainian].

Ministry of Economy of Ukraine. *Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Konventsii Mizhnarodnoi orhanizatsii pratsi pro domashnikh pratsivnykiv № 189»*. December 1, 2020. [https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=5625942e-d97a-439e-a7c9-2c35900155f1&lang=uk-UA&title=ProektZakonuUkrainiProRatifikatsiiuKonventsiiMizhnarodnoiOrhanizatsiiPratsiProDomashnikhPratsivnykiv189-](https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=5625942e-d97a-439e-a7c9-2c35900155f1&lang=uk-UA&title=ProektZakonuUkrainiProRatifikatsiiuKonventsiiMizhnarodnoiOrganizatsiiPratsiProDomashnikhPratsivnykiv189-) [in Ukrainian].

Mokrytska, Nataliia. «Chleny domashnoho hospodarstva: problemy vyznachennia pravovoho statusu». *Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo» DVNZ «UzhNU»* 6 (2022): 122-4. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/60645/1/273553-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-630355-1-10-20230205.pdf> [in Ukrainian].

Nanieva, Mariia. «Pravove rehuliuвання nadomnoi ta dystantsiinoi pratsi». *Juris Europensis Scientia* № 3 (2021): 51. http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2021/13.pdf [in Ukrainian].

Rezultaty poshuku zakonoproektiv, zareiestrovanykh Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy. *Official portal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResults> [in Ukrainian].

- The National Assembly of Socialist Republic of Vietnam. *Labor Code*. Law No. 45/2019/QH14 dated November 20, 2019. <https://lawnet.vn/en/vb/Law-45-2019-QH14-Labor-Code-69822.html>.
- Verkhovna Rada Ukrainy. *Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Mandatory State Social Insurance*. Law of Ukraine 16/98-VR. Adopted January 14, 1998. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#n54> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo rehuliuvannia pratsi domashnikh pratsivnykiv*. Poiasniuvalna zapyska do Proektu Zakonu 5695. Registered June 23, 2021: 1-2. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72335 [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo rehuliuvannia pratsi domashnikh pratsivnykiv*. Law of Ukraine 3680-IX. Adopted April 25, 2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3680-20#top> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. *The Labor Code of Ukraine*. Law of Ukraine 322-08. Adopted July 23, 1996. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n1571> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony*. Law of Ukraine 1678-VII. Ratified September 16, 2014. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].

Yevhen Rudchenko

**LEGAL REGULATION OF HOMEWORK:
CHANGES IN LABOR LEGISLATION OF UKRAINE**

The publication is dedicated to researching the labor issue of domestic workers according to the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Regulation of the Labor of Domestic Workers." The article analyzes the concepts of "domestic worker", "domestic work", "household", defines their features, distinguishes the categories of domestic work and home and remote work. The rights and guarantees provided to the employee according to national legislation and the ILO Convention No. 189 are considered, in particular, both general labor rights and guarantees provided for by labor legislation, as well as respect for his honor and dignity, non-interference in his personal life, the right to set the duration of work taking into account the time required for obtaining an education. Provisions of the labor legislation regarding the specifics of concluding employment contracts with domestic workers have been elaborated: for example, the contract should contain information on providing food and housing, if provided, the duration of the trial period, if provided for, etc. It is determined that the employer can be a member of the household, the entire household, a representative of an individual or a health care agency, and a domestic worker can be an individual over the age of 16. The problems of the specified Law, which were noted by the specialized Committees of the Verkhovna Rada of Ukraine at the stage of drafting the draft law, are highlighted: the absence of the Law on the Ratification of the ILO Convention No. 189, the failure to take into account the employee's right to determine the conditions of residence in the household, protection against forced abandonment in the household during the period of rest. The decision of the European Court of Justice regarding the importance of observing the right of domestic workers to access social security payments, which must be respected despite the peculiarity of the labor relationship between the employer and the domestic worker, is studied. It was concluded that the implementation of provisions on domestic work into the national legislation indicates Ukraine's consistent compliance with obligations in the field of human rights and is a progressive step on the way to joining the EU.

Key words: domestic worker, household, international labor standards, guarantee of rights, social protection.

Матеріал надійшов 12.08.2024